



**АКАДЕМІК НАН УКРАЇНИ  
ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ ПОНОМАРЕНКО –  
ВИЗНАЧНИЙ УЧЕНИЙ ТА ОРГАНІЗАТОР НАУКИ  
В ГАЛУЗІ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ  
(до 70-річчя від уродин)**

14 січня 2020 року відзначає ювілейну дату – 70-річчя від дня уродин і 50-річчя наукової, педагогічної, організаційної та громадської діяльності Олександр Миколайович Пономаренко – відомий у світі український учений у галузі геології, геохімії і хроностратиграфії, академік-секретар Відділення наук про Землю (ВНЗ) НАН України, академік НАН України, Заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, член Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, доктор геологічних наук, професор, багатолітній директор та завідувач відділу геохімії ізотопів і мас-спектрометрії Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) імені М. П. Семененка Національної академії наук України (НАН) України, знаменитий учень всесвітньо відомої ізотопно-геохронологічної школи. Таким ювіляром, сина славної Переяславщини, знає наукова спільнота України, близького та далекого зарубіжжя, і це далеко неповний перелік його досягнень та звитяг.

Олександр Пономаренко народився 14 січня 1950 р. у с. Положаї Переяслав-Хмельницького району Київської області у простій селянській родині. Тут пройшли його дитячі та юнацькі роки, тут він здобув середню освіту.

Шлях майбутнього академіка до великої науки був непростим: спочатку він закінчив Київський геологорозвідувальний технікум (нині – Коледж геологорозвідувальних технологій Київського національного університету (КНУ) імені Тараса Шевченка (1970), а потім після служби в армії і нетривалої праці на посаді старшого техника-геофізика в Інституті геохімії і фізики мінералів (ІГФМ) АН УРСР (нині – ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України) – геологічний факультет Київського державного (нині – національного) університету імені Тараса Шевченка (1979) за спеціальністю «геологічна зйомка та пошуки родовищ корисних копалин» з отриманням кваліфікації інженера-геолога.

І тут доля знову звела Олександра Пономаренка з академіком Миколою Петровичем Щербакком. Директор ІГФМ АН УРСР, видатний учений-геолог і геохімік, вчасно опинився на життєвому шляху допитливого юнака, позаяк пам'ятав його з нещодавньої недовгої праці у відділі, та запросив на роботу. Свою трудову діяльність Олександр розпочав на посаді старшого інженера, й уся його подальша діяльність, наукове і професійне зростання проходили тут, в ІГФМ АН УРСР (ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України), у якому він виріс від молодого спеціаліста до директора: з одного боку, інженер – молодший науковий співробітник – завідувач лабораторії – науковий співробітник – провідний науковий співробітник – завідувач відділу – заступник директора – директор, з іншого – аспірант – кандидат наук – доктор наук – професор – член-кореспондент НАН України – академік НАН України – академік-секретар Відділення наук про Землю НАН України. І завжди поруч з ним був Микола Петрович – мудрий Учитель і талановитий Наставник. Уже на перших порах молодий фахівець за його відчутної підтримки відразу включився в наукові розробки відділу з вивчення порід докембрійських Алданського, Анабарського, Балтійського, Українського щитів, зокрема в останньому – Дністровсько-Бузького і Росинсько-Тикицького мегаблоків. Це склало основу кандидатської дисертації на тему «Геохронологія докембрійських образований Росинсько-Тикицького району Українського щита», захищеної 1988 р. Розширення досліджень та узагальнення нагромадженої інформації з ізотопно-геохімічного датування сприяло захистові докторської дисертації на тему «Уран-свинцева геохронологія раннього докембрію Українського щита» (2003). Отак, в особі академіка Миколи Петровича Щербака вдало поєдналося і наукове керівництво, і наукове консультування професійного зростання Олександра Пономаренка.

До фундаментальних новацій належить вирішення Олександром Миколайовичом Пономаренком фундаментальних і прикладних завдань ізотопної геохронології та геохімії ізотопів, спрямованих на реконструкцію ранніх етапів історії геологічного розвитку УЩ, розробки ізотопно-геохімічних і мінералогічних критеріїв прогнозування, пошуків та оцінки мінеральної сировини, зокрема їхнього застосування в ізотопно-геохімічній і нафтогазогеологічній галузях та в науково-дослідних розробках наших Інститутів: геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М. П. Семененка та геології і геохімії горючих копалин (ІГГК) НАН України, очолюваних ученими світового рівня, академіками НАН України. До найвагоміших здобутків належать розроблення ним детальної геохронологічної шкали архею УЩ і морфогенетичної та

ізотопно-геохімічної класифікації цирконів із архейських утворень, встановлення природи поліфазного формування циркону в геологічних комплексах зі складною поліциклічною історією розвитку, доведення перспективності використання циркону як чутливого індикатора конкретних геологічних процесів (явищ) у поліфазних породних комплексах. У підсумку на основі комплексного мінералогічного та ізотопно-геохімічного аналізу розроблено об'єктивні критерії інтерпретації U-Pb геохронометричних даних, отриманих по циркону, що дало змогу запропонувати нову геохронологічну шкалу архею УЩ, зіставиму з Міжнародною шкалою геологічного часу (еоархей – раніше 3,6; палеоархей – 3,6–3,2; мезоархей – 3,2–2,8; неоархей – 2,8–2,5 млрд років). Палеоархейській та мезоархейській ерам Міжнародної шкали відповідає час формування найдавніших граніт-зеленокам'яних асоціацій Приазовського і Середньопридніпровського районів відповідно. Відклади неоархею утворювали певні комплекси порід Дністровсько-Бузького і Росинсько-Тикицького районів. Дещо пізніше відбувалися процеси осадо-нагромадження у структурах синклінального типу в межах Дністровсько-Бузького району.

Звідси випливає і практичне значення отриманих Олександром Пономаренком результатів, яке визначається постійною потребою використання надійних вікових оцінок при проведенні геологорозвідувальних робіт, геологічному картуванні, регіональній кореляції стратиграфічних підрозділів архею УЩ та їхньому зіставленні з Міжнародною шкалою. Реперні ізотопні дані використані і використовуються безпосередньо в кореляційних стратиграфічних схемах Українського щита Національного стратиграфічного комітету України і в роботах зі створення Державної геологічної карти – 200 000 для листів Росинсько-Тикицького району, а розроблені методики і результати ізотопно-геохімічних і мінералогічних досліджень – при проведенні робіт в ІГМР імені М. П. Семененка НАН України з геохронологічного датування докембрійських утворень. Вагому прикладну спрямованість також мають отримані фундаментальні дані щодо способів перетворення гематитових (гетитових) кварцитів у корисні магнітні руди, а також висновок про наявність в Україні достатньої кількості розвіданих родовищ ільменіту й апатиту різних генетичних типів, необхідних для металургійної та хімічної промисловості.

У творчому доробку професора Олександра Пономаренка близько 300 друкованих наукових праць, серед них сім монографій з розмаїтих напрямів геологічної науки, високий рівень яких належно оцінено науковою спільнотою, зокрема «Геохронологія раннього докембрія Українського щита. Архей» (2005), «Геохронологія раннього докембрія Українського щита. Протерозой» (2008), «Методи генетичної мінералогії» (2012), «Ендогенні ільменіт-апатитові родовища Українського щита» (2012), «Властивості природних, синтетичних та біогенних оксидів і гідрооксидів заліза за даними месбауерівської спектроскопії» (2013) тощо.

Багатогранна й науково-організаційна робота ювіляра як члена Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки та голови секції раціонального природокористування Комітету, співголови Національного стратиграфічного комітету (НСК) України, заступника голови Комітету з хроностратиграфії, класифікації, термінології та номенклатури фанерозою, члена

Архейської і Протерозойської комісії НСК, голови спеціалізованої вченої ради з захисту докторських дисертацій при Інституті, головного редактора «Мінералогічного журналу (Mineralogical Journal)», ініціатора і голови оргкомітету наукових форумів, керівника Центру колективного користування науковими приладами НАН України «Мас-спектрометричний центр твердофазного, газового ізотопного та мікроелементного аналізу», відповідального редактора численних монографій, члена редколегій наукових журналів і збірників, спеціалізованих вчених рад з захисту дисертацій, офіційного опонента дисертацій.

Здібний педагог, науковий керівник аспірантів і викладач Навчально-наукового інституту «Інститут геології» КНУ імені Тараса Шевченка, він проводить плідну педагогічну діяльність та щедро передає набутий досвід, знання й уміння.

Безперечні здобутки ювіляра в науковій, науково-організаторській і педагогічній діяльності отримали високу оцінку, яка вилилася у присудженні йому Державної премії України в галузі науки і техніки, обранні академіком НАН України та академіком-секретарем ВНЗ НАН України, присвоєнні почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України», відзначенні дипломами і медалями, почесними грамотами і відзнаками, подяками. А апофеозом стало вручення від імені Президента України Ордена князя Ярослава Мудрого V ступеня за вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу України, багаторічну сумлінну працю та високий професіоналізм (2020).

Як директор Інституту, Олександр Пономаренко вболіває за долю колективу і кадрового потенціалу, докладає невідкладних зусиль для інтенсифікації досліджень з відтворення природної історії хімічних елементів (атомів), мінералів, порід і руд, розвитку всесвітньо відомих наукових шкіл ІГМР імені М. П. Семененка НАН України: петрологічної, ізотопної геохімії і геохронології, регіональної, генетичної мінералогії і фізики мінералів, літології і пошукової геохімії, зокрема творчо розвиває та очолює всесвітньо відому ізотопно-геохронологічну школу, вміло поєднуючи можливості наявного кадрового потенціалу і організаційно-технічні функції та потреби фундаментальної науки і практичного виходу.

Обрання академіка НАН України Олександра Миколайовича Пономаренка академіком-секретарем Відділення наук про Землю інтенсифікувало розвиток наук про Землю в НАН України, зокрема речовинних – геохімії, мінералогії, петрології, рудології, появу в Україні нових гірничорудних галузей, розвиток і впровадження прогресивних технологій видобутку, переробки і збагачення мінеральної сировини з метою максимального зменшення шкідливого впливу відходів на довкілля, збереження й розвиток наукових геологічних шкіл, збереження наукових кадрів, зміцнення музейної справи. Викладене засвідчує, що він, як очільник Української академічної науки в геологічній галузі та патріот і громадянин, усвідомлює необхідність невідкладного реформування геологічної галузі України як вагомого чинника реальної політичної незалежності держави, докладає непересічних зусиль до вирішення фундаментальних та організаційних проблем як галузі наук про Землю загалом, так і конкретних науково-дослідних установ. Творча

наукова співпраця здавна єднає колективи ІГМР та ІГГК у фундаментальній проблемі комплексного дослідження мінеральної і вуглецевисто-водневої речовини у літосфері Землі, насамперед, геохімії вуглецю в ендегенних процесах мінералоутворення та геохімічної ролі його сполук у формуванні вуглеводневих і рудних родовищ. За підтримки академіка Олександра Пономаренка міцніє кооперація наших установ, у яких створено всесвітньо відомі наукові школи і які зберегли високий інтелектуальний науковий потенціал, здатний вирішувати пріоритетні проблеми у галузі наук про Землю на рівні світових стандартів.

Віншуючи зі світлою датою визначного вченого-геолога-геохіміка, талановитого дослідника проблем ізотопної геохронології і геохімії ізотопів та організатора науки – продовжувача справи та гідного учня академіка Миколи Щербака, віддаємо належне і його чудовим рисам доброї і чуйної людини, Людини з Великої Літери, патріота, громадянина. Ці риси зримо проявляються у кришталевому чистому шляхетному ставленні Олександра Миколайовича до підлеглих, до наукового і професійного зростання працівників очолюваного Інституту, він завжди вислухає, підкаже, допоможе. Належну шану академік-секретар віддає й керівникам науково-дослідних установ, яким також з ним легко працювати, спілкуватися, радитися...

Світлу дату – 70-річчя від дня уродин – Олександр Пономаренко зустрічає у розквіті духовних та фізичних сил і творчої наснаги, сповнений ідей і планів з розвитку та оптимізації фундаментальних досліджень у галузі наук про Землю, доброму здоров'ю й добробуті, любові рідних та близьких, пошанівці друзів і колег. Сумлінною працею і відповідальністю він здобув упродовж багатьох років життя і діяльності заслужений авторитет і повагу наукової спільноти.

Колектив Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України та редакційна колегія наукового журналу «Геологія і геохімія горючих копалин» щиросердно віншують академіка Олександра Миколайовича Пономаренка зі славним ювілеєм, зичать життєвого довголіття і творчого натхнення та здійснення усіх його задумів в ім'я майбуття України!

З Роси та Води Вам, дорогий Олександре Миколайовичу, Многих і Благих літ!

*Академік НАН України Мирослав ПАВЛЮК,  
доктор геологічних наук Ігор НАУМКО,  
кандидат геолого-мінералогічних наук Андрій ПОБЕРЕЖСЬКИЙ*